

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник
ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 25 априла 1893.

ПЕСНИШТВО

НЕЈЕДНАКИ БОЛИ

Слушао сам славуја у лугу,
Слушао га много, много реди,
Кад је пево, извијајућ' тугу,
Што га драга његова не гледи.

Тужни акорд: ао невернице!
И у мом је срцу одјекиво,
Осећо сам бол несретне птице,
Што чупаше њено срце живо.

Ох ал шта су славујеви боли,
— Јер шта славуј осећати уме? —
Спрам мог бола, о анђеле холи,
Што ме твоја душа не разуме...

Благоје Бранчић

ДЕЛИЈИ ОД ДВА ЛИЦА

Знам те, да си велик ђаво,
Снебивало прве врете,
Па се с тога чудим здраво,
Где то пађе петље чврете:

Да се јавно оним хвалиш,
Што зна само паства твоја,
Кад на појзи срце калиш --
А то ти је права боја.

Образ другом срамно каљаш,
Слепо срљаш као крља —
Ал да! — ту, где ти се ваљаш,
Блата доста, ту је — брља.

Јован Грчић

СВЕТ ЈЕ ОВАЈ ТАКО ГОЛЕМ...

(ПЕТЕФИЈА)

Свет је овај тако голем,
А ти, лане, тако мала!
Ох, ал тебе моја душа
Не би, не би за свет дала.

Ти си данак, ја сам поћца,
Пуна мрака као гора,
Ох, ал да се с тобом стојим,
Синула би моја зора.

Не гледај ме тако, немој,
Сиржинице ме жарке очи!
Ал да! шта ти хајеш за ме...
Пуштај поглед, нек ме точи.

Благоје Бранчић

КНЕЗ БОРИЧ

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО Е. СИГЛИГЕТИЈА

С мађарског превео Благоје Бранчић

Пета појава

БОЛЕСЛАВ, Пређашњи

БОЛЕСЛАВ

Па није сам.

(Предслави)

Мој поздрав, госпођо!

(Боричу)

Гласник је доно моју поруку:
Изнајпре муњу, п' онда за њом гром,
А чућеш шта је гром нарадио.
Чим оде ти, а руља ускока
У мој двор стиже. Ево ту су сад,
Па преслушај их. Смисли, како ћеш.

ПРЕДСЛАВА (немирно)

Мој син да смисли? На што иде то?

БОЛЕСЛАВ

Добро је, ако и ти будеш ту,
Јер говор је о судби сина твог,
И ти ћеш можда мрачне собе те
За навек оставити. Желиш ли?..
Умотај лице, ако не волиш
Још за сад да га гледи мирјанин.

ПРЕДСЛАВА (спусти вео, себи)

Ужасна слутња.

БОЛЕСЛАВ (отвори побочна врата)

Уђ'те, господо!

Шеста појава

ШАМШОН, ЧАНАД, ФОЛКУШ, ТИТ, ТАМАНИ, ТОР-
ДАЈИ. ПРВИ, ДРУГИ, ТРЕЋИ ВЕЛИКАШ ПОЉСКИ.
БОДОМИР. Пољски великаши. Пређашњи. Болеслав,
Борич, Предслава, Јудита, Ружа, Бодомир седну
с десна од главног места, у среди Мађари,
десно Пољаци.

БОЛЕСЛАВ (показује на Борича, к ускоцима)

Ово је кнез.

ШАМШОН

Јест, он је!

(к Мађарима)

Вид'те га!

Ово је величанство краљевско;
Од овог чела никад светлије
Земаљска круна није китила.

БОРИЧ

Добро ми дошли! — Ко сте? Шта ћете?

ШАМШОН

Зар ко смо, питаш, кнеже велики?!
Мађари смо, то исто што си ти,
Бегунци, прогнаници без куће,
Ал с једном отаџбином у срцу,
(с већом ватром)

Које је светих права лишила
Тиранска обест жене... жене? Не,
То није жена, него црни враг.
У срцу жене, ма и проклето,
И милоште је бар за мрвицу,
Ал срце *ове* — сам је пакао.
С удварањем и осмејкивањем
На збор нас сазва лија лукава,
Кад тамо, нас убице чекаху,
И ко целати на нас ћипише,
Те паде крв... Ох, крви оца мог!..
У крви само видим цео свет —
Оружје мени... није за ме реч.

ТОРДАЈИ

Опрости, кнеже, ватру, још је млад,
А оца му убице убише.
Да кажем ја по реду, шта се зби.
У Арад народ на збор сазва краљ;
Не слутећ ништа, и ми дођосмо,
Који не бесмо оне партије,
Што држаше са клетим Алмошем,
И Коломана дуго гоњаше,
Доводећ' туђу војску у земљу.
Нас нису звали, већ нам звања сва
Поузимаше редом од сваког,
Да издајице њима одаре.
Отрпели смо, жалећ оташтво,
У таке руке што га врже коб;
Отрпесмо, да не рушимо мир,
Отрпесмо заради оташтва —
Да од зла можда горе не буде.

WWW.UNILIB.RS

ПРВИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ (осталима)

Поштени, красни, дивни грађани!

тордаји (Боричу)

Та и ти, кнеже, и ти отрпе!

И хваљасмо те, што се одрече —

Међу нама се често чула реч:

И то је знак несебичности му!

Да, ти си наш и с нама осећаш,

У теби бије срце мађарско.

ДРУГИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ (осталима)

Са њим се збила грозна неправда.

тордаји

Ми, знајући за своју невиност,

Отидосмо, с најлепшом намером,

Да саставимо какве законе,

Да наше тешке ране залече,

И, к'о што међу собом срочисмо,

С Пољацима да савез склопимо,

Нека се та два силна народа

У часовима тешким помажу.

ТРЕЋИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

Као јунаци.

пољаци

Мис'о паметна.

тордаји

И отвори се збор. Изиђе краљ,

И отпоче се саветовање.

Кад, али уђе сад и краљица,

По договору, децу водећи,

Да на скупштину већи има мах.

У напред је већ све то смишљено —

И војске беше наменшено ту,

Кад устреба, да буде готова.

Говорила је. Око сипа гнев,

И чисто читаш бес и освету —

А претвара се: плаче, јеца све.

ПРВИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

Па шта ли рече?

тордаји

Муж јој, краљ је слеп,

А ми смо криви, што с Коломаном,

Са Боричевим оцем држасмо,

Кад овај не могући друкчије

И брата и синовца ослепи:

И Алмоша и Белу малого,

А Бела сад је краљ и њезин муж.

(с горким подсмехом)

Тако је млада, лепа, умилна,

А муж јој њезин чари не види,

Па за то жели, да свиколици

Што законитог свога краља тад

Слушаху, не пак њега, Алмоша,

Тог бунтовника, издајницу тог,

Што брату краљу хтеде узети

Не круну само, но и живот му —

Јер, к'о што знамо, он се свезао

С убицама и пустолинама,

Да, који беху с краљем, с оташтвом,

Те све до једног сатре, побије.

Јер љупка жена тражи освете

За драгог мужа, крви потоком,

Па суд тај иште — као краљица!

Те узе трти очи марамом

Бајаги плаче... а то беше знак,

Да дворјани и њене присташе

Пођипају и маче потргну.

Загрме: Смрт!... но шта би мален број,

Кад скупштинара више беше ту,

Па би их за час све распудили,

Ал' искренуше најамљеници,

Све орјати и вуцибатине,

Како од мукте-вина пијани,

Те они сташе сад да касане,

Начинивши од збора кланицу.

Једном су свецу главу расекли,

И седе власи обли рујна крв...

Оседила га брига за родом —

И падајући благосиљаше:

„Ох отаџбино!“ С тим је умро.

сви

Грозота!

ПРВИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

Зар га нису бранили?

тордаји

Три сина му се хтеше пробити

До њега, али доцне... паде већ,

А с њим и они сва три падосе.

ПРВИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

О разбојничтва!

ДРУГИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

Па на скупштини!

ПРЕДСЛАВА (себи)

И трпе разбојничку краљицу!

ТОРДАЈИ

Ево вам вође, славног, честитог,
За домовину често који је
И лио крв и умом добио
Не једну битку . . . а сад с хулама
На смрт и живот бије крвав бој,
И добија забоден у груд мач.
К'о плату, што је спасо оташтво.

сви (ударајући мачевима)

Тај покор тражи грозну освету.

тордаји (показује на Шамшона)

И овом оца испробадаше
И посекоше на комадиће.
А за што? Није био човек њин;
Уз то је им'о силно имање,
Па им је ово богме требало,
Да плате њим убице, лунеже.

(показује на другог)

Овом су млађег брата исекли,
Ма да ни рођен није био тад,
Кад дете Бела очи изгуби,
Но отац умре пре те освете —
Па за њ је моро погинути син.
Због њих и ја без сина остадох,
Заштитив мене он ми погибе,
Ох, што га нисам ја заменио! . . .

(гледајући на небо)

Без тебе шта ћу — немам другога.

ПОЉАЦИ

Сиромах старац!

ТОРДАЈИ

Но шта зборим ја!

Сред општег јада свој што спомњем!
Та паде шесет осам племића
А тек иза те грозне скушштине
Наступила су права гоњења,
Што но су чак до Бога вапила.
Ког удворице нису трпеле
— Па је л' још уз то био имућан! —
Осудише га те ил бегаше
Ил погибе — и он и својта му.
У домовини широм и у дуж
Потуцају се силни ускоци,
У торби главу своју носећи.
У земљи има сада станка још
За удворице и за просјаче.

БОДОМИР

А земља трипаше и трни још?

ТОРДАЈИ

Сахрани Боже, кад би трпела!
Сила је била — сто на једнога,
Па сила тера и сад покоре,
Но суграђани многи кише, вру,
И желе боја, само треба знак.
Да с колком толком војском ујемо,
Сви би се под наш барјак прибили.
И мисли л' ико да би текла крв?
Не! Богаљ-краљ и жена крвница
На цедилу би сами остали.
Тек тријумф би нам био читав рат.
Хајдемо, кнеже, хајде с нама сад,
Поведи војску — мораш бити краљ.

ЧАНАД

(полако, све се ближе тискајући)

Рад домовине: ослободи је!

ТАМАНИ

Та твој је престо. Бела није краљ,
Већ наметник, без права остављен,
Чим Алмош отац беше протеран.

ФОЛКУШ

И баш да доби право избором,
То право не мож', не сме вредити:
Ко законе нам једном погази,
Тог смемо ми по праву сметнути.

ТИТ

Крв вапије и тражи освету,
Сам Бог је с нама, нек их казни он.

ШАМШОН

Отрпи л' Бог да правда страда још,
Ја сам ћу змијски род сатарити,
Да теби празан престо начиним.

ПРВИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

И мене води с мојим момцима.

ДРУГИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

Ту не ће ићи, ком је срце кам.

ТРЕЋИ ПОЉСКИ ВЕЛИКАШ

А ми? Хоћемо л', браћо, у помоћ?

ПОЉАЦИ

Сви, сви идемо. . .

СВИ

Здраво, Боричу!

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БОДОМИР (пружа руку)

К'о бескућник сам примљен у твој дом,
Од овог часа нека сам твој друг,
Да злу и добру срећу делимо.

БОЛЕСЛАВ

Ја своју земљу морам чувати;
Но бирај војске из мог народа!

БОРИЧ (гануто)

Сам Бог ми чисту душу прозире
А ове сузе бол ми натера.
Не, што бих можда чезно за круном,
Одавно свикох тешки удес свој,
Одрекох се и круне очине;
Кунем се, никад не бих бунео
Мир отаџбине, престо тражећи —
Ал отаџбина страшно пати сад,
Да ево свака, и ко јој није син,
(показује на Пољаке)

Ком није онде род и огњиште,
Из учешћа у тузи проплака,
И свака је за њу готов лити крв,
Па ту!... Зар ту да миран будем ја,
Ког отаџбина млеко одрани?
Или сам сиња кукавица зар?
Не струји ли у мојим жилама
Крв краљевска — крв дичног оца мога?
Би' ли био Мађар, да не покушам...
Да, покушаћу — хоћу престо мој.

МАЂАРИ

Да живи Борич!

ПОЉАЦИ

Ми смо с тобом сви.

ПРЕДСЛАВА (изван себе)

Не, сине! Стани!

БОРИЧ

Мајко, прости ми;
У срцу мом је сада општи јад,
Забравих на тебе један час.
Узнеси, мајко, чело поносно,
Одастри тугом измучени лик,
Нек виде ови јадни ускоци,
Које је зла коб тако притисла,
Окрећући им нож у грудима,
Те лију горке сузе потоком —
Да има неко од њих беднији;
Ти, која с грозним болом материњим
Свог сина роди, да се дичиш њим,

Али се ниси могла дичити.

Одгни вео!... Није под њим *срам*
Но само жртва гадне *погворе*.
То кажу ево сви. О, господо,
Поклоните се мојој матери,
Прогнатој, тужној негда краљици.
(Хоће да јој подигне вео).

ПРЕДСЛАВА

Што дираш, сине, вео жалости!
Мог лика нико не ће видети
Нит желим да ми с људи клањају.

ТОРДАЈИ (мало збуњено)

Опрости, што је било, краљице!
Твом сину ћемо накнадити све,
Што можда теби некад згрешисмо.

ШАМШОН

Поклоните се; то док не буде,
Њен син нам не мож' краљем постати.

МАЂАРИ (клањају се)

Да си нам здраво, светла краљице!

БОРИЧ

Твом сину, мајко, срећу, благослов!

ПРЕДСЛАВА

(очајно, падајући му ско врата)
Слушај ме, сине, нејди, остани!

БОРИЧ

Ал већ је, мајко, свршен уговор,
А са мном биће право, земља, Бог!
Још благослова твог и — пуштај ме!

ПРЕДСЛАВА (борећи се)

Ох, онда... Бог те благословио:
(стропошта се у столицу)

БОРИЧ

Ти остај, жено; тиши матер!

ЈУДИТА

Да,

У манастиру овде остаћу,
Док ми се натраг вратиш као краљ.
Ил — ако паднеш — док ме устраје.

БОРИЧ (Ружи)

А ти зар не ћеш овде остати?

РУЖА

Ја с тобом идем, крв пролевати,
Да победимо ил да погинем;

ЈУДИТА

(чујући то, плаше очима; себи)
Ох, жаоке...

БОРИЧ

Ти дркћеш, бледиш сва.

ЈУДИТА (збуњено)

Да... жао ме је... та растајемо се. (себи)
Ова ме сумња може убити.

БОРИЧ

Кад натраг дођем, радоваћеш се!

(Наставиће се)

(љуби је у чело)

Док овде, где сам сад пољубио,
Засија круна, што ћу донети.
Сад с Богом! Браћо, хајд на посао:
И овде плачу, што се крећемо,
Али и онде, што нас нема већ.
Настојмо сви, да радост нађемо
И ове сузе да су последње.

СВИ

На оружје! Да живи прави краљ!

МРКИ ВУК

Историски роман Адама Креховјецкога

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ Рајко

(Наставак)

Замак тај, утврђен као тврдиња, не беше ни од куда приступачан. Чуваше га увек јака и оружана посада, а читава снага Наленча не би залегла, да се одважи на успешан јуриш.

Ипак се пан Венијамин од Чарнкова тако онда распалио, да је наумио, од тада, да се користи сваком приликом, само да спреми освету и пропаст дрекоме Маћку, који се ругаше свима претњама. По имања свога жртвовао је на то пан Венијамин. А најпре на граници шума, које окружаваху Кожмин, стаде дизати замак за обрану, као заклон и тврдињу за све оне, којима Маћко учини кривду. Тако се уз бок продрзливцу гомилаше војска, састављена од његових крвних непријатеља.

Али пан Маћко се подмеваше томе послу и, навалив више пута онамо са својим друговима, поруши за једну ноћ све, на чему се радило читаву годину дана.

— Играчка! — говораше, смејући се.

Али огорчење између њега и Наленча не престано растијаше.

Пан Венијамин, унатоц сметњама, не одустајаше од своје одлуке; порушене зидове, шанчеве и бедеме на ново поправљаше, а помагаше му у том читава гомила Наленча и сви они, све више их на броју, који су се заклели против самовоље Маћкове. Стали се онамо и згртати хришмице, а замак тај, јер требаше да служи за обрану потиштинсима, прозваше Одсечом.

Бацаше то у велику бригу онога Наленча, који, из мржње према своме роду, беше веран друг Маћку, а име му беше Сенђивој.

— Чувај се! — говораше он више пута. — У тој се Одсечи гомила велика сила злости против нас... Време је да се угуши.

Али пан Маћко још не мишљаше на то.

— Упашћу онамо један пут — одговори — на ћу их све једним махом погушити, као у кошници. Сасећу ту Одсеч до ноге...

А сад беше забављен другом бригом. Године протецаху а пану Маћку растијаше до душе богатство и моћ разбојничка, али не имађаше угледа. Шљахта га се бојаше и повлађиваше му на зборовима, кад је говорио, ал' се кришом гунђало, а беше и таквих, који отворено држаху страну Наленчима, јадајући се на разбојничке витезове. Код краља не могаше пан Маћко бити омиљен, јер вечите тужбе стизаху на њега пред престо, а за то не имађаше дојако ни никакве части, ако и мишљаше да му то већ припада и по роду и по годинама.

Мучаху га тада немирне мисли, будући жељу за владом, која особито ту у Великопољској, могаше бити врло примамљива. Владаше ту још потпун неред; краљ не имађаше дојако каде, да се поближе занима великопољским стварима, осниваше он свој престо на новим људима и стараше се да се најпре у Малопољској учврсти, како би се после свом снагом окренуо старој покрајини.

А у Великопољској избијаше још непрестано

дух старе самосталности; Казимира често још и сада, као и Локтка, називаху краковским краљем, а на издане од њега законе гледаху преким оком, држећи се упорно давнога обичаја.

Све је то Борковиц добро видео и разумео. Иђаше он неколико пута у Краков, да види те нове људе и нови ред, и уверио се, е је крајње време, да се покаже корисним краљу и да стече његово поверење. С друге стране ваљало је свом снагом подржавати оне тежње за самосталношћу у Великопољској, а, подстичући зловољу против краковскога краља и нових закона, дочепати се начебнога места међу пљахтом.

Игра беше двострука и тешка, али је се пан Маћко не поплаши. Не поверавајући својих мисли никоме, па ни Сенђивоју, заноче потребан рад, а најпре вешто тражаше ослоња међу пљахтом у Великопољској. Пријатеља не нађе много, али множину онаких, који би лако за њим пошли против малопољских, како их зваху, закона и против новог реда, који иђаше за изједначењем. Моћан беше пан Маћко, снажан, па осећаше и знаћаше, кад повиче, да ће већина поћи за т. м лозинком и његовом моћју.

Можда се за то и утишао на неко време и одлучио да за сада не осврће главе на ону Одсеч Венијаминову, само да не буди љућегатива против себе.

На брзо за тим сађе краљ у Познањ. Не губљаше он никада из очију вели онољске ствари и често му оне задаваху бриге; ваљало му је ипак одгађати на доцнија времена, јер требаше да отправаља друге ближе и хитније послове и да одбија грозније опасности. А сада дође, да се својим очима увери, како би се могло злу доскочити. Кад виде безакоње и опићи дармар, врло се растужи, али одмах опази и то, да ваља полагањо радити, да се ради успешно. Бистрим оком спази одмах краљ, да ту пре свега не беше чуства о јединству; на малопољску област гледаху преким оком, завидно, као на туђу. Уз краља их мало пристајаше, целина беше зловољна и готова да се одметне.

Виде то све краљ, а увери се и о том, да му ваља тражити савеза са моћнима, ако ће то да савлада — а најмоћнији беше ту Борковиц.

Упустити се с њим у борбу, значило би све те незадовољнике послати к њему, да он од њих вуче корист против краља и јединства. А умирити га, значило би поставити јаку уставу против бунтовничких вихара; кад би га за-

добно и задахнуо другим духом, могло би то умирити готово читаву ту покрајину и привући на страну реда и поретка.

Тако мишљаше краљ, и за то се показа врло ласкаво према пану Маћку. А пан Борковиц, весео због те милости, јер беше добро дошла његовим смеровима, пазио је добро на сваку своју реч; гледао је много, слушао још више, а говорио није готово ништа, тако се пак вешто увијао, да је он, за боравка Казимирева у Познању, својом личношћу заслонио све, пуштајући само оне пред лице краљево, који говораху за њега. Кад дођоше Наленчи да дижу тужбу, он одмах постави против њих Сенђивоја Наленча, који својом озбиљношћу и годинама изгледаше краљу да заслужије вере. Тужаху се и други на разбојништва Маћкова — и за то га краљ не један пут караше, опомињаше и позиваше да се умери.

Али и за то нађе пан Маћко смишљену и вешту обрану.

— Не велим да нема злоупотреба — говораше покорно — догађају се насиља, којима стајем на пут, колико могу. Али витештво се не да обуздати. На читавом сада свету жари и пали то разбојничко витештво... А дружину морам држати, јер бих сам био у погибли, у том опустошеном крају, осим тога ту и треба да буде неко, ко има снаге и кога се боје. Најпосле, та дружина мање зла чини овде, него немачким трговцима, који би се иначе осилили преко мере...

Тако се Борковиц брањаше од приговора, а краљ, ако га и опомињаше сурово, увиђаше ипак све боље, да га је пробитачније привлачити, него одбијати.

— Учинићу га — мишљаше — чуварем реда, па ће ми он сам доцније те лупеже сатрти и обуздати.

Кад се, дакле, пан Маћко показа покоран и пристајнаца краљевске ствари, учини га Казимир кастеланом ленђким а Сенђивоја именована нацјелским кастеланом, па после тога оде из Познања.

Наленчи се упренастише, а пан Борковиц слављаше славље и смејаше се Сенђивоју, говорећи:

— Видећеш, бићу ја ту на брзо војвода, а можда и што веће!...

А Сенђивој, како беше ћутљиве ћуди и не пушташе речи у ветар, само климаше главом и мрким оком гледаше на ону страну, где су Наленчи градили ону Одсеч.

— Онде је погибао! — прогунђа... Снага злобе велика је снага!...

Али пан Маћко не хтеде да мисли о томе.

— Ха! ха!... — засмеја се. — Један пут се размахнем, па ћу срушити ту Одсеч... Чудна ми посла!... А сад треба седети с миром... док се не вратим...

И спремане се на пут, гиздавије него обично. Повеле мању дружину, ал' све саме најодличније витезове; оне друге остави у Кожмину под управом Сепђивојевом.

Иђаше полахко и наумио беше да сада са свим друкчијим оком гледа на ствари и људе. Смераше да иде у немачке крајеве, ал' се дуже време задржа у Шлеској, где одавна имађаше сила пријатеља, који га одведоше на двор глоговскога кнеза.

Глоговски кнез беше за онда Хенрик V жегањски, прозван Железним. А зваху га тако ваљда због велика оклопа, што но га ношаше на себи у младости, само што тај кнез, ако и беше јунак у боју, не имађаше ни трунка железне воље и подао се беше са свим немачком адету, макар да беше по роду Пјаст. Притиснут од Чеха, који преваром заузеше и држаху наследну му престоницу Глогов, досађиваше им, до душе, кад и кад, упадајући им у земљу, али сад беше и то занемарио, па сеђаше у Жегању, старом, дрвеном замку, који се дизаше на брегу над кукавним местанцетом.

Радознано иђаше онамо пан Маћко, јер тога кнеза слабо познаваше, а слушао је чудеса о њему. Говорило се, да је то поносит и врло лукав, а по изгледу добродушан великаш, који је често, особито кад се поднапје, волео да збија шалу, ал' му ипак не беше веровати, нити се је могао човек на то ослонити, јер би одмах плапуо и с великом кичељивошћу испрескакао продрзљивца. Волео је да спомиње, како му је дед владао над Великопољском и називао се краљем пољским; ни отац му се никада не хтеде одрећи те титуле, а и тај Железни кнез јемачно зваше сам себе, у свом охолост срцу, наследником пољске круне, ако му и не достајаше снаге и воље, да се покуша машити за њом. Краља Казимира не триљаше, већ и за то, што је, не имајући мушкога потомства, одредио за наследника Лудвика угарскога, а обишао шлеске Пјасте, као понемчене и немоћне. А жађаше па њега љуто и што је мачем отео Вехову, коју Шлезаци незаконито држаху, а Тењаву, другу шлеску престоницу, опустошио оружјем и огњем.

Но сву ту мржњу чуваше тај Железни кнез у своме срцу, јер имађаше мало снаге. Ал' што беше мање снаге, тим се више гомилаше злобе и охолости. Одрекао се свога рода, заборавио пољски језик, синове своје слао у Немачку, а сам сеђаше у том Жегању само с Ђеркама Јадвигом и Аном.

Двор му не беше баш велик бројем, ни сјајан, ал' је волео да се окружује владалачким обичајем и дочекао је одмах пана Маћка тако, као да хођаше да му покаже своју кнежевску славу и величанство.

Пан Маћко се смејаше у себи томе величанству, кроз које провириваше невоља у томе кнештву, које би он сместио у један Кожмин. Не показа ипак одмах то на себи, него радознано посматраше те обичаје. А кнез, видећи смелост и богаштину пољскога витеза, спремане му гозбе, како се давно не видеше у жегањском замку.

Кнез је врло волео да пирује, пио је много и био јаке главе, а нарав му беше така, да је у пићу слушао и памтио све, и ако је говорио без рена и ушију.

Беше то већ човек у годинама; висок растом и необично плећат, а големе снаге. Глава му беше голема, готово ћелава, окружена седом косом. На лицу не ношаше ни бркова, ни браде; црвени, дебели образи вишаху у збрканим борама; очи му беху велике, јасне, превучене крвавим жилицама као мрежом; а уста дебела, црвена, која се често отвараху у простом смеху. Говораше гласно, одлучно, а лагано.

Уз њега, као ради противности, неодступан друг беше витез, висок као и кнез, али страшно мршав. Лице му беше дугачко, узано, уста малена а таке и очи, које се смејаху глупо. Име му беше Готфрид и беше родом Немац. Њему се увек окреташе кнез, нешто му шапуташе на ухо, а на његово мршава лице гледаше великим очима, често с тако презорним изразом, као да хоће да га сможди. Говорило се, да га не трни, а ипак је с њим јединим друговао и употребљавао га за различите услуге.

Осим тога Готфрида врзло се онде још сјасет немачких витезова, ал' их кнез држаше далеко од себе. Беше још на жегањском замку велик број дворкиња старије ћерке кнежеве, Јадвиге, јер млађа, Ана, беше још дете. Тај двор и прилика Јадвигина одмах свратише пајњу пана Маћка.

Беше за онда та Јадвига у цвету прве мла-

дости; а лепоте беше необичне. Висока, вита, узвишене слике и прилике, сушта владарка. Кад иде, рекао би, не додирује земље ногама; а главу пошаше увек укочену и севаше поносито тамним очима. Ношаше увек беле хаљине, златом везене, а на сјајну, бујну косу, обично расплетену, намешташе злаћане почеонике, те изгледаше као краљица у круни.

Виде ју први пут пан Маћко у колу неколико женских, међу којима свака беше лепа; ал' ни једна не беше дорасла Јадвизи по господском држању и лепоти. Беше онде понаособ једна жена, равна Јадвизи стасом, али коса јој беше црна, а лице црномањасто и очи као угаљ. Сва-

(Наставиће се)

коме замицаше за око, особито онима, који се не усуђиваху подићи очију на Јадвигу, а пану Маћку одмах причаху, да је та лепотица жена онога страшно мршаваго Готфрида. Засмеја се од срца пан Маћко на те гласе, ал' ипак не свраћаше на то оштрије пажње, јер ју сву привлачаше на се Јадвига.

У колу тих женских прелажаше преко дворишта замачкога. Иђаше полачко, а изгледаше, да плови у ваздуху; глава јој беше укочена као обично, а очи пуне заноса. Пред њом иђаше млад још човек, скромна изгледа, мршав, хром; удараше у лутњу и певаше. Беше то дворски цитраш кнегињице Јадвиге, по имену Улрик.

ПОУКА

ПЛИНИЈЕВО ПИСМО О ХРИШЋАНИМА

(Epist. X, 97)

(из нештампаног дјела: Плиније млађи и његово доба. Сврха првог и почетак другог доба по Исусу)

Прије него пређемо на питање проматрање Плинијева важнога писма, обавијестимо се о начелима хришћанске вјере и о положају, који је била заузимала напрема држави; јер само на овај ћемо начин протумачити и у неколико и извинити понашање римског народа и царева прама њој. Нападаје, с којих је она три пуна стољећа толико трпљела, не можемо лишити историјске критике, без које бисмо чак до тога дошли да убројимо и нашег честитог Плинија у најгоре злочинце.

За вријеме цара Клавдија, кад су први Хришћани долазили у Рим да нову вјеру проповиједају, Јевреји су се већ били разишли свуда по царству, Соломунов се је храм једнако дизао наред Јерусалима, а трговина је вукла тај изабрани народ у најнезнатније крајеве свијета. Али поред свег дотицаја, у који је скоро сва земља долазила са тим народом, за што његова вјера није нове сједбенике к себи привлачила, као што ће до скоро хришћанска? А Хришћани, који нијесу имали за собом никакве прошлости до једине славе Исусове смрти на крсту, како су они могли за три сама вијека преокренути вас друштвени ред, и успркос толиком прогонству? Разлика је огромна међу карактером тих вјера: јеврејска — како Цибон каже¹ — била

је изванредно подобна за обрану, али ни по што за освајање; да се о томе освједочимо, доста је да пролистамо историју тог чудноватог народа, који је од давнина па до данас толико претрпιο а никад се није предао; непријатни карактер његове науке одвраћао је свијет да је пригрли, тим више што су и сами Јевреји строго назвали да велике тајне њихових обреда не продру у поганско друштво. Закони им нијесу наређивали да наметну свијету праву вјеру; шта више Аврамовим је унуцима силно ласкало, што су само они наслиједили Мојсијево објављење, а кривим су оком гледали, кад је год туђин тражио да му се њихова вјерска начела разјасне. Ако се је који странац подвргао образовању, то није никад заслуга била самих Јевреја; странац је к њима ишао по највише с тога, што му се није давало даље вјеровати лијепим измишлотицама јелинско-римског политејизма. Такова је вјера искључиво створена за Јевреје и тврдо епоичана са идејом народности њихове. Мојсије им бијаше наредио: „три пута у годину нека дође свако мушко пред Господа Бога својега на мјесто које избере“;² па да су се таква прописна строго држали, не би Јевреји никад прекорачили били границе обећане земље: ту су били у стању да бране и своју државу и своју вјеру, и тако би

¹ Gibbon II. 15.

² Пета књига Мојс. XVI, 16.

ее била испунила жеља њихова великог пророка: да се права вјера никад од избраног народа не одлучи.

Сасма противним смјером ходило је хришћанство. Од кад је Христос препоручио својим ученицима: идите и проповиједајте, апостолски се је глас већ разлијегао по југоисточном дијелу римскога царства. Што су Јевреји оноликом помњом тајили, то су нови вјерници по свијету разгласивали. Та нова војска господња није другога оружја имала, до проповиједања мира на земљи и вјечнога живота на оному свијету; сјеме, које је сијала, добрим је плодом уродило, јер је земља у оно доба била и готова да га прими.

Римско друштво, већ у очи Августова времена, осјећало је потребу да се уведу преиначе у народну вјеру; оно, у што је искрено вјеровало старо јуначко доба, кад је простота у животу напоредо ходила са простотом чувства, то све није могло да задовољи ново друштво након пошљедних грађанских ратова, друштво, које се упознало са свим финоћама умјетности и књижевности, са свим раскошима лугеуса и моћи, и које је напokon, у неказаној двоумици, усколебаним срцем прислушћивало разлагања неке још нејасне филозофије. Али је филозофија кроз цијело прво столеће све то већма напредовала и све то јаснија постајала тим, што је приказивала свијету неко јединство божје, и што је проповиједала морал дотле непознат; она је ублажила сурову римску ђуд, ублажила је окрутност, довела је друштво на разборитост, казнила је преступке ђудоредности. Под њеним се упливом Рим справљао да прими сјеме оне вјере, која је у себи садржавала моралне напутке филозофије, и која је на најблажи и најразговјетнији начин ријешавала замршено питање о божјему јединству. У толико је римска вјера изумирала у ђудском срцу; али како је у исто доба била и народна и државна вјера, тако је чувала једнако своје многобројне обреде, па се и ограничавала па те јавне, достојанствене, али таште доказе неке присиљене побожности. Свако је смио невјеровати, али није смио своје осјећаје износити на видјело. Вјерске свечаности, то су биле државне свечаности, а вас је свијет био захвалан приватним особама, чиновницима и свештеницима, што су редовито на одређене дане клаали вола или овцу на жртвенику, горјели тамјан и дизали руке у небо, молећи се боговима за срећу римскога народа. Већина није ни за

час сумњала да су ти разнолики богови најивне измишљотине прадједовске, али нико их није питао за то: вјеровали, не вјеровали, они су извршивали дужности које се у оно доба нијесу разликовале од осталих дужности римскога грађанина. Неко бијаше рекао једноме понтифексу: није могуће порећи да има богова; дакако да није — одврати свештеник — кад си пред свијетом; али кад си у својој кући, онако, с пријатељима, онда све ти је просто.³ Стари достојанствени Варон, којему је силно на срцу лежала вјера, што је толико дијела имала у повјести римскога народа, није ни он крио своју слабу побожност, али је у исто доба жалио, што ће римска вјера прије пропасти од немара самих грађана, него од непријатељских нападаја.⁴ Али ко је у Риму озбиљно вјеровао таковој потпуној пропасти? И ако су сви бољи умови јасно изражавали своје мнијење о лажљивим боговима, ни једноме се није измакло да рече, да ће вјера, као државан обред, једном нестати. Хорацијеви су осјећаји добро познати, али је овај велики пјесник опет рекао: „моје ће се пјесме цјевати, док велики понтифекс буде ходио уза стубе Капитола а поред њега шутљива весталка“;⁵ а тим је мислио да ће му пјесме неумрле бити.

У овакову стању, док се је јавна свијест толико колебала, страним вјерама и митима била су широм отворена врата у Рим. Вас се исток са својим боговима прелио у тај нови Вавилон и пореметио душевни мир; у том метежу, у неказаној забуни, у којој је била свачија памет, проповиједач које му драго нове вјере налазио је свуда занесених вјерника, тим више кад су прописи те нове науке обећавали и путене раскоши — као што је у опће онако и било. Све се оне стране новотарије у неколико слагале с римским боговима, биле су с њима некако у руду; нова божанства и с њима скопчани обреди нијесу ни по што искључавали заповиједи и обреде старе вјере. Али хришћанство, чим се помолило, сукобило се са свим дотадањим вјерским идејама; Хришћанин се морао одрећи свих традиција непријатељског политејизма; само под тим је увјетом хришћанство могло очекивати сигурну и потпуну побједу; да је и мало попустило, не би никад било нашло потребите снаге да распрши поганство.

³ Cicero. De natura deorum. I, 22.

⁴ Св. Августин. De civitate Dei VI, 2.

⁵ Carm. III, 30.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

Јеврејска вјера, рођена сестра хришћанској, није се ни она ни по што сударала с римском; изузмено ли крваве борбе, што је Рим дијелио с Јеврејима, прије под Веспасијаном и Титом, а касније под Хадријаном, опет и они су имали дијела у оној сношљивости, коју је држава исказивала свим страним вјерама: прво, јер Мојсијеви закони нијесу бранили никоме да не судјелује у јавном животу; друго, јер је јеврејску вјеру састављао народ, народ, који је уз свог властитог бога имао и своју особиту пошњу, свој језик, своје обичаје; треће (а то је најважније), јер се они једнако клањали ономе богу, којему се и њихови преци клањали. Упоредимо ли их с Хришћанима, наш ће закључак на жалост испасти на штету њиховим апостолског проповиједања. И доиста: њима је судјеловање у јавном животу било строго забрањено, јер није могло да ступа напореда са идејом кроткости, поглавитим и најљепшим Христовим прописом; друго, они нијесу састављали никакав народ одијељен и ограничен на сред римскога свијета; а треће, бог, кому се молили, није био бог њихових отаца: та јуче су дали жртве на олтарима пред Јупитром и Аполоном, а данас се одричу старе вјере, да пригрле нову: ето прекршаја, који заслужује најстрожу казну. Хришћанство, дакле, чим је започело своје тајно освајање старинскога свијета, наишло је одмах на страствен и необорив отпор. На први мах сами су се Хришћани чудили, што су њихова начела онако прогоњена, кад у исто доба влада није зазирала, да се египатској Исиди и персијском Митру дигну храмови на сред града, и да се најсрамнији обреди врше. Али је Христос већ био нагласио да ће његови ученици изаћи ради њега пред цара и сџца; а то их је пророчанство кријепило и соколило, те им је јамчило за истинитост њихове вјере. Него шта је могао и најјачи отпор против људи, који су проповиједали невољницима без разлике мир на земљи и вјечни живот око престола божјег? Ред је сад био да кроткост и невиност свлада обијест и насиље. Нијесу се дизали вјерници из редова богаташа и великаша, али су се дизали из нижих сталежа; слатка вијест о једнакости свих људи пред Богом продираше је у срце баш оних, који су трпјели од срамне разлике, што је владала међу члановима једног те истог друштва. Тим су се поганици често послуживали, да хуле вјеру, у коју спада сва таложина, све смеће

човјечанства; „међу њима су све сами робови, селаци, радници дјеца, жене, сиромаси“.⁶ С друге стране пак не само што Рим није схваћао сву љепоту вјере, осниване на пожртвовању, на једнакости, на вјечном блаженству, што је обећано и злочинцу и луђаку, него му се није дало ни замислити вјеру, проглашену од човјека простака, који је душу испустио на срамном крсту; није схваћао чисти и узвишени појам о Богу, у кога су вјеровали без раскошних свечаности, без мраморних олтара, без жртава, без икакве слике.⁷ Још је пак мање схваћао хришћанску ријеч: шта бисмо дизали кишове Богу, кад је човјек по његовој прилици створен? Шта бисмо му дизали храмове, кад га васелена не може садржати? Наша му је душа храм, у којему наше срце жртвујемо.⁸ Али су те ријечи пуне остајале, нити су се велики умови и филозофи онога времена, као Сенека, оба Плинија, Тацит, Плутарх и Марко Аврелије, оеврћали на велики морални напредак те нове науке; филозофија је доиста била искоријенила из њихова духа сва празновјерја; непрекидним се учењем њихов велики ум даномице све то више усавршавао; њихов се је живот — како каже Цибон⁹ — трошио у неуморну петраживању истине и крепости. Али поред све мудрости њихове, савршеност Христове науке није ни један разумио. Који је Хришћане спомињао, презирно их је спомињао, држао их је за неке злочесте занесенике, који нијесу кадри били ни једним доказом побити старинске идеје.

Али је хришћанство, уза све потешкоће, једнако расло. Умножавању њихова броја помогла су велика римска освајања, латински језик, који је на све стране свијета ширио Исусову ријеч и чудеса, а напосок и велико раепроштрањење Јевреја; највише пак тајанственост догме, која је изријекотом тврдила обећање блаженства на ономе свијету, јер и стари су припознавали наклоност људске душе, да вјерује оно, што је недокуљивом тајном заодјенуто.¹⁰ Никад се пак не ће установити њихов број почетком другог столјећа. Тацит, говорећи о прогонству Хришћана под Нероном, каже да их је силан број био;¹¹ Плиније, у свом писму Трајану, поручује, да су

⁶ Minucius Felix: Octavius. 8.

⁷ Octavius. 10. Cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra?

⁸ Ibid. 32. 3.

⁹ Geschichte des Unterganges des röm. Reiches. II, 441.

¹⁰ Tacit. An. I, 22.

¹¹ An. XV, 44. Ingens multitudo.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

римски храмови опуетјели, да нико већ не купује животиње одређене за жртвеник, а да је нова вјера већ продрла у сва села у Понту и у Витинији. Тертулијан, који је живио за вријеме Септимија Севера, каже: „ми смо се (Хришћани) тек јуче појавили, а већ напуњамо ваше царство, градове, поља, декурије, племена, Палатин, сенат и форум“ — па даље наглашава, да, кад би се Хришћани гдје преселили, самоћа би завладала свијетом а сам Рим би се престравио, што царује над пустоши.¹² Ова су свједочанства може бити нешто претјерана, ал опет не можемо наивно а да не вјерујемо великом броју Хришћана у оно доба. Али Плиније, доиста као и остали, мислио је да се ширењу те нове вјере може лако на пут стати, и да ће се ти занесенаци опет једном освијестити.

Видили смо, дакле, како Рим није зазирао од осталих вјера, које се без препреке шириле у царству; али није могао да трпи Хришћане, који су се крили од свијета, који се нијесу никако бринули за материјални живот, који нијесу

¹² Tertul. Apologet. 37.

хтјели да имају дијела у државној управи. Цијело се њихово благо састојало у нади о будућем животу; па, као наравна последица, презирали су све, што је са садашњомшћу скопчано, тим више што је вијест о скорој пронасти свијета кријенила то њихово увјерење.¹³ Одбацивали су све, што се је у свако доба у раскоши убрјало; стрпљење им није допуштало да бране себе и своја имања; њихово пасивно понашање прама потребама друштвеним, прама војничкој и државној служби, огорчавало је сваки дан све то више њихове одношаје с поганицима, а поганици су опет с разлогом питали, шта би се догодило од царства, на које толики варвари наерђу, кад би се сви грађани онако плашљиво устезали од сваке службе? Та Римљанину је прва дужност била да служи држави, а људи, који су, као њихов вођа Тертулијан, говорили: нама није ни најмање брига за јавне ствари — морали су у неколико себи протумачити, за што их толико мрзе и прогањају.

(Свршиће се)

¹³ Јеванђ. по Матеју 24. и прва посланица Колошанима.

Јосип Берса

КЊИЖЕВНОСТ

АЛЕКСАНДАР ИВАНОВИЋ ЛЕВИТОВ

Орије но што пријеђем на ствар, опазио бих, да би било потребно, да се доносе животописи и дјела не само наших и осталих словенских знаменитијих писаца, него и других народа. У таким животописима имала би читалачка публика укратко пред очима овога или онога писца. Ту би била његова дјела, садржаји појединих дјела, а те би ваљало критички пропатити.

Само онда може користити дјело, кад се најприје прочита критика о њему, јер се онда зна, шта ваља присвојити из тога дјела, а шта одбити, а онако се често насумце присваја све, као што је писано.

То вриједи особито за ширу публику, која не може критички да чита само дјело те често може дјело да промани своју сврху.

Тако би ваљало и преводилац да ради с умнијем радовима појединијих писаца;

имао би пред собом, шта да преводи, и не би се тако преводило макар шта. И за читаче би то било од велике користи. Прочитавши унапријед критику о дјелу, читали би с већом пажњом само дјело. Критичар би их упутио на добре и слабе стране дјела, показао начин, како се долази до такога посматрања, у чему се састоји оригиналност пишчева, техничка израда самога дјела и т. д. На тај би се начин образовали читачи етички и естетички, долазили на пошљетку до самосталнога мишљења, размисливши добро о оном, што су читали и упоредивши своје мишљење с критичаревијем мишљењем и с мишљењем самога писца.

Таква је процедура врло корисна и за читаче и за писце, па према тому и за књижевност.

Са друге стране потребно је познава-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ње личности пишчеве и за то, да се разумије његово утјецање, његов начин мишљења. Читајући дјело каквога писца, ми често и не помишљамо на њега. Не помишљамо, у какијем је приликама био, шта је морао искусити, претрпити, кад је то писао. Када то знамо, онда ћемо истом разумјети писца. У свакој ријечи, мисли, у сваком посматрању видимо рефлексе појединијех учина, доживљаја, образовања и васпитања пишчева. На ово се мора и критика обазрети, ако хоће праведно да оцијени писца.

Онда ће нам истом бити јасно, за што је овај или онај писац писао баш тако, а не друкчије.

Само тако треба да се изучава не само своја литература, него и писци странијех литература. Онда ћемо тек јасно и право појмити писце, који нам износе друштвено стање, мисли, идеје, тежње, у опће скупи умнијех течевина у народу, његове назоре о религији, моралу, науци, о свијету, борбе различитијех принципа, у какав одношај долазе они са стварнијем животом људскијем, како на њих реагује дух народни, — који нам износе у опће живот људски у најразличитијим појавама његовијем.

То ме је побудило, да прикажем нашој читалачкој публици *Александра Ивановича Левитова*.

Ово сам израдио по чланку *А. Пилина*, који је изишао у „*Вѣстнику Европы*“ под називом „*Беллетристъ-народникъ шестидесятълѣт годовъ*“, а послужило сам се њешто и *Reimholdt*-овом: »*Geschichte der russischen Literatur*“.

У скупињенијем дјелима Ал. Ив. Левитова, која је издао *К. Т. Солдатенков*, има и бијографија од *Ф. Д. Нефедова*, но како нијесам могао да добијем дјела Левитовјева, нијесам се могао ни да послужим том бијографијом, него само толико, колико из ње цитира *А. Пилин* у својем чланку.

А сада да пријеђем на ствар, одредивши у напријед у неколико прилике, у којијем се јавља *Левитов*.

* * *

Руским писцима садашњега доба, који зову себе називом „народњаштва“, претхо-

дници су публицисте, научници и песници из старије руске литературе у шездесетијем годинама овога вијека.

И Левитов снада овамо, даровит и оригиналан и један од знаменитијих писаца, који су, као и он, започели свој књижевни рад у шездесетијем годинама и који ће, као и он, остати у историји руске литературе као особити представници времена велике националне реформе у Русији.

Бијограф Левитовљев, карактеришући погодбе, под којијем се јавља и пониче рад његов, вели: „То бјеше вријеме, кад се пробудила друштвена мисао, када се сазнале вјековне заблуде и зла, када су најбољи људи тога времена страшно тражили идејале. На чело покрета стаде сам цар, чијом вољом пукоше гвоздени окови ропства, а стари преживјели строј замијени нови перијод у животу рускога народа. Укидање крјепоснога (*leibeigen*) права, као и друге реформе о сељацима позивале су на рад друштвене снаге, показивале у перспективи свој омладини, без разлике стајежа, широки пут к образовању и посматрању, даљи ток у разитку грађанскога живота. Све, што бјеше тада младо, свјеже и бадро — све се то одазва с ватренијем одушевљењем на позив врховнога вођа Русије и журило се, да се заузме за дјело, које је свијем драго, да ради, не знајући за умор, како би се увела у живот нова и хуманитарна начела, која су била основ реформама Цара-Ослободиоца. То бјеше њеко особито вријеме . . . Као да је послје бескрајно дуге и страшно сурове зиме сашло наједном на руску земљу врло мило, сјајно и топло прољеће . . .

Друштвени цокрет тај није могао а да не утјече и на саму литературу.

„Он је“ вели Нефедов „изазвао на рад цијели ред новијех писаца, који узеше у литератури са свијем особито мјесто. Као први међу тијем писцима појавише се *Н. Усиенскиј*, *Слеицов*, *Левитов* и *Полјаловскиј*; за њима — *Рјешетников*, *Гл. Усиенскиј*, *Златовратскиј*, *Засодимскиј* и многи други. У руску је литературу, као што су по том стали говорити, ушао сад „разночинац“.* У намјери да наставе

* који нема личнога племства, не племић, а слободан је.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

литературне традиције школе Гогољеве, нови писци пођоше наскоро тијем само-сталнијем путем и поставише себи друге задаће. Манифестом 19 фебруара* докину се крјепосно стање сељака и много милијуна народа доби грађанска права. Писци четрдесетијех година, — а на челу им Тургењев — показивали су у својијем дјелима сву неправду и велико зло крјепоснога права, у умјетничкијем облицима и сликама износили су сељачки свијет и показивали, да је мужик исто тако човјек као и сви људи и тијем будили друштвену свијест, изазивајући симпатије и искрено саучешће према угњетаваној класи. И нови писци стадоше обраћати пажњу на народ и његов живот. Не имајући такве снаге у умјетничком цртању живота и стварању типова, као њихови претходници, млади писци стадоше с ватреном љубављу да цртају народни живот у различитијем појавама његовијем. Они не постадоше само живописци и вајари, него испитивачи, публицисте и коментатори животнијех појава, које су описивали. Хоће ли дјела новијех писаца заузети мјесто у руској литератури или не ће, то се питање не може сада ријешити; но без сваке сумње заузеће мјеста у руској литератури дјела писаца у шездесетијем годинама.

Већина писаца из шездесетијех година поникоше из средине свештенства или нижега чиновништва или директно из народа. Родивши се у скромној околини, васпитаваху се они у потреби и свијем незгодама; стајало их је велика напора и страшна напрезања и енергије, да се образују и да се не изгубе у маси. Једино богатством природнијех снага и талента пође им за руком, да се издигну из своје средине, — из средине често сурове, необразоване, која је кад и кад жестоко прогањала људе управо за то, што је овијем било суђено да заузму друкчије место у животу. Живот писаца, који поникоше из народа или различинства, пун је велике горчине, силнијех страдања, која се не могу ни замислити: таки људи заслужују, да се обрати потпуна пажња на њихов живот и да их човек позна. Истом онда ће се моћи пој-

мити њихова дјела и праведно оцијенити те „слике“, „скице“ и т. д. Од писаца, које прије набројасмо, многијех нема више на свијету, — они рано легаше у гроб; још живе два, три човјека. Но тај литерарни правац, који они започеше, није престао, него и даље егзистује. Та појава изазива сама собом врло интересантно питање, које треба да се озбиљно проучи.

То је питање, да ли су управо различинци у литературу унијели нови елеменат, којег не бјеше пређе у њој или су само развијали правац друштвене мисли и појетичкога стварања, који се опажао и прије шездесетијех година?

Народњачки писци истичу, да се баш из средине различинаца појављују радници у новијој литератури и да је њихова заслуга, што су унијели у литературу народни елеменат. Отуда та њихова карактеристика „народњаштво“.

Да ли је управо „народњаштво“ повина, која је својина само различинаца, а за коју се пређе није знало?

Руски народњачки писци веле, да јесте. Но Шипин доказује, да staleж у опћем, ширем покрету литературне идеје нема никака значења. Тому су узрок образовање и национална свијест о себи у животу народном, а staleж, околина васпитање може да даде особито обиљежје личном карактеру и историјском развићу у животу пишчеву.

Геније или таленат нигда се не ограничава одређенијем ступњима друштвенијем. Ето на пр. на крају XVII стољећа родио се у руској царској породици генијални човјек, који учини преврат у руској историји; а на почетку XVIII стољећа роди се други велики човјек у сељачкој породици, који учини силан утјецај на судбу рускога образовања.

Стара литература руска до Петра Великога припада различинцима (т. ј. свештенству, већином нижему), но нијесу могли да је учине народном. Напротив почетком XVIII стољећа питање о народности истакоше не различинци, него властела, чак и аристократе. Непосредни претходници новијих народњака, писци у четрдесетијем годинама — западњаци и словено-

* 1861 год.

фили — нијесу били разночинци, на пр. одмах иза *Шушкина* и *Гогола*: *Тургењев*, *Искандер*, *Грановскиј*, *Кавјелин*, *Григоровић*, *Некрасов*, *Самарин*, *Хомјаков*, *Кошелев* и др.

Смијешно је дакле тврдити, да су само разночинци истакли народну идеју. Треба само испитати, у чему се састоји улога разночинаца при том, ако је она чим год специјално обиљежена, па би се одмах показало, да та идеја није у свези с питањем о сталежу, из којег су изишли писци, по су ту идеју развијали писци из свијех сталежа, ако су имали талента и образовања, да је појме.

Но за то не треба мислити, да се тај друштвени елемент, т. ј. разночинци, није појављивао у новијој литератури руској. Многи писци у шездесетијем и седамдесетијем годинама били су збиља разночинци, н. пр. осим Левитова, Рјешетииков, Помјаловскиј, Шчапов и други; па како су ти људи били у непосредну дотечају с народом, то су добро познавали обичаје, језик и тешкоће његове, те тако стекоше заслуга за обрађивање појединости тога питања и у том смислу само оправдан је тај њихов назив и карактеристика „народњаштво“. Дакле то не бјеше њеки *принцип*, који није био прије познат руској литератури. У том смислу, т. ј. у самому принципу претходници Левитову, Рјешетиикову и др. били су Гогољ, Тургењев, Григоровић, Некрасов, чак и Мељник, Писемскиј и Потјехин, а дјеломице и писци као Кокорев (писац „Саввушки“).

Осим тога мора се човек обазирати и на погодбе историјскога правца, у којијем се налажаху писци четрдесетијех година, који тада због цензуре нијесу могли да цртају живот народни тако, као што то

бјеше у шездесетијем годинама, када и сама држава докуну ропство те признаде народно питање и тешки положај рускога сељака. До тада се то није признавало, јер се држало, да је све у свом реду и добро, те није било допуштено литератури, да се мијеша у унутрашња питања друштвена и државна. Кад се то узме на ум, лако је појмити, што та идеја, коју је истакао Тургењев, није могла у то и тако вријеме да се даље шири и развија, те се морамо дивити, како су могли тада да изађу „Записки охотника“.

Тургењев је дакле истакао народну идеју, приправивши доњекле друштво, да је појми, а познији писци су је даље развијали и ширили, користећи се бољијем приликама и личнијем опитом самога живота, који су описивали, и то је главна карактеристика „народњаштва“, као што напријед споменух.

Сјетимо се на пр. „Подлиповцевљ“ Рјешетиикова, тога, као што каже Reinholdt, најбољег писца из категорије „народњаштва“, па да се одреди права црта народњачкијех писаца. Никакав песнички таленат не може да нацрта таку слику без директнога познанства с тихијем, самотнијем животом народнијем.

Левитов спада дакле у перијоду сеоске приповјетке, идиле и социјалнога романа, гдје су њекоји горко иронисали, цртајући живот биједнога мужика, или навлачили „жуте рукавице“, дотичући се те „прљавштине“, као што каже велики Достојевски, док је Левитов с искреном љубављу и сачућем цртао живот, патећи и сам много у њему, те разумијевајући сваки уздицај, поглед, сузу и ријеч биједнога мужика; но о том послије, а сада да пређем о на сам животније његов.

(Наставиће се)

Милан Поповић

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Летопис Матице Српске. Уређује А Хаџић. Књига 173. 1893. Свеска прва. У Новоме Саду, штампарија српске књижаре Браће М. Поповића. 1893. Стр. 159. — Овој новијој свесци Матицине Летописа на челу јесу путничке

белешке Стојана Новаковића о Брусу у Малој Азији. На другом месту је започета расправа дра Стевана Павловића о Сими Милутиновићу Сарајлији и стао је у ову свеску приступ, у којем је казан смер расправи, па живот Сими и извори, који су, уз Симице умотворе, били Павловићу на руци у овом послу. На трећем је месту опет нов рад

Призренчева драма „Јасмина и Ирена“, од које је овде саопштен први чин. Остало су све сами наставци. Постављен је Живаљевићев „Андреја Качић Миошић“ на Милана Недељковића „Ислам“ и најпоследње Дерине „Успомене из Италије“, у којима је овде довршен Рим и започет Напољ. На крају има извод из записника књижевног одељења, састанка му од 7 септембра прошле године. Ту су саопштене оцене Саве Петровића, Милана Савића и уредника овог листа на драме и приповетке, које су јесенас стигле биле на расписану награду.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У *Obzoru* читамо, да је из *Prosvjete* у засебну књижицу прештампана Кухачева расправа „о plesu i plesovnoj glazbi“, у којој међу осталим вели за коло, да је „жива слика јавног и обитељског живота хрватскога народа“. Светује даље „хрватским глзбеницима, нека гоје праве хрватске попевке и праве хрватске плесове“ и т. д. Ако и тај Кох није велик враг!

+ Позната Мара Чоп Марлет у 68 броју „Wiener Abendpost“-а пише „Prelo, eine Volkssitte der Südslaven“.

+ У априлској свесци „Журнала мин. нар. просвѣц.“ штампан је рад Евгенија Цјетухова „Болгарске литературне дјјатељи древнјишеј епохи на русској почвѣ“ (стр. 298—322). У овом лепом историјско-библиографском прегледу Цјетухов нам износи дела Климента, Јована Егзарха и Константина (прозвана презвитером) у руској старијој књижевности. Цјетухов је раније писао о познатом руском проповеднику XIII века Серапиону (1888 год.) као и о Востокову (у *Журналу мин. 1890* за март), а и неке хомилије објавио је у *XL* Сборнику руске академије.

+ Минхенска „Allgemeine Zeitung“ у додатку свом к броју 51 доноси чланак „Die Entwicklung des serbischen Zeitungswesens“. У истим новинама, а у додатку к бројевима 117 и 118 штампано је W. Götz „Kosovo polje“. Чини се, да ће бити низ чланака о том. Геџ је у овим новинама од ове године писао о Босни, као што и нагласисмо у једном од прошлих бројева.

+ Нов извор о Тирилову раду, што објави Фридрих, а о ком ми донесмо белешку у 6 броју, изазвао је и најпозванијега да о њему своју рече. Проф. Јагић о том проговори у најновијем својем делу „Вновь найденное свидетельство о дѣятелности Константина Философа первоучителя Славянъ св. Кирилла“. (Петроград 1893 на 8-ни 44.) У овој расправи својој Јагић штампана уз латински оригинал и руски превод тога новог извора, писма Анастасија Библиотекара, које нам објашњује између осталог и речи наше легенде о св. Тирилу „г-акоже пишеть въ обрѣтеви г-его“, под којим треба разум ти једно од три његова дела писана на грчком, а која се тичу св. Климента.

+ Можемо већ јавити, да су из штампе изишли такођер и Јагићеви „Slavische Beiträge zu den biblischen

Apocryphen“, и то I. Die altkirchenslavischen Texte des Adam buches“ у првој свесци *XLI* књиге „Споменика бечке академије“. (Види први број од ове године).

+ Изшла је трећа, четврта и пета свеска „Цариника“ уједно. У њој је сем осталог градива и нови трговачки (или како тамо стоји „трговински“) уговор између Србије и Аустроугарске на српском и у француском преводу. Овом свеском отвора уредништво рубрику „Прилози нашој терминологији“ и ту је реч о речима: „пошиљка“ и „корманаш“; за прву се предлаже „послатак“, а за другу „крмар“ или „крмилиар“.

— По литерарној оставини Ернеста Ренана још се једнако набирчи. За најкраће време изаћи ће четврта свеска „Историје Израјѣља“, претпоследња свеска великога дела „Origines du Christianisme“, који се „Животом Исусовим“ започели у својој средини, па се доцније одвели натраг до свог праизвора. Цело је дело у сирову кову довршено Ренановом руком. С почетка је „Израјѣљ“ био прорачунан на четир свеске. Али се тај оквир икако сувише тесан за преобилну грађу, коју је Ренан, накупивши је раагранатом спремом, ђутуре бацио на артију, да јој у тачној изради, која је трајала месецима, даде одлучан, што јаснији и беспрекоран облик. Баш је хтео да доврши последње две свеске, кад га је спречила смрт те бригу о том предала другима. Осим тога ће под натписом „Mélanges philosophiques“ изаћи по избор мањи његови списи, које је у току година саопштио у часописима: „Débats“, „Revue philosophique“ и „Journal des savants“.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Франтешек Онджичек прошао је сад Италију, дајући концерту, и свугде су га славили. У Парми је са дозволом Паганинијева сина Ахила а уз одобрење варошке власти видео балзамовано те сачувано тело, нарочито карактеристичну главу великога Ђеновљанина Николета Паганинија Паганини је умро године 1840 у Ници, био је најпре сахрањен у Гајони (код Парме) и тек је године 1876 пренесен на гробље у Парму, где му је син Ахил подигао величанствен споменик.

— Бохуслав Јеремијас, учитељ певања на великој реалци у Пизеку, издао је у четир свешчице збирку својих песама за мешовит лик. Збирка је у првој линији намењена средњим школама.

— Чувени музичар Брамсе слави 7 маја о. г. своју шездесетгодишњицу. Брамсеова су дела распрост ањена по свем образованом свету.

ПОПРАВКА

У претпрошлом броју „Стражилова“ на стр. 240б у првом реду од горе место *Стацки предаје Историју руске књижевности* треба да стоји: *Стоцки предаје Историју руске књижевности*.

САДРЖАЈ: Песништво: Неједнаки боли. Делији од два лица. Свет је овај тако голем... Кнез Борич. Мрки Вук. — Поука: Плинијево писмо о Хришћанима. — Књижевност: Александар Ивановић Левитов. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Белешке о уметности. Поправка

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 п. за по год. 1 ф. 25 п. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.